

Julfirandet i Ståvis socken Torpa
härad på 1870 talet

Sedan uråldriga tider, har julen varit den förnämsta av våra högtider. Redan innan kristnaden infördes i Sverige, brukade de gamle nordboarna fira en stor fast, som i det närmaste motsvarar vår jul, nämligen midvinsterfasten. Sederna och bruket vid förra tidens julfester vara många och olika på skilda platser, men många av dessa seder och bruk äro nu helt försvunna och det är nog endast en liten del av dem, som ännu kvar kvar i det allmänna medvetandet. Beklagligt nog, är det följt på senare år, som något gjort för att sätta, vad som möjligen finnes kvar av sägner och minnen, innan de för alltid är försvunna.

na.

Man lät oss emellertid na i tankarna
göra ett besök i farfars gård för ett
50 tal år sedan. Julbrevet har präglat
med fast i en fjorton dagars tid det
var så mycket arbete, som skulle
utdrägas både ute och inne, inkt fick
försummas eller förglömmas. Minnen
hade arbete på lojen, med att bröda
säden och kasta den, för det fick
inte ligga någon sädesdröie på
lojan julen över, det hyste inte
gäddskonten, den så kallade gro Nisse
om. Vidare så skulle ved sägas o huggas,
så att man stod sig julen över.
För under julen stod allt arbete på
gården stilla, man endast skötte
huseatvaren, och de hade na till
jul fått en mer än vanlig ans,
och fint o putsat skulle dröressa i

skall o badupgård och för övrigt överallt
på gården. Husbonden hade även ett
biller, så alla redskap voro bemärgade
från marken, för det betydde enligt
gammal tro, dålig skörd nästkomman-
de år om något redskap glömdes
båda. Och när då arbetet på gården
var undanstakat, så var det brukligt
att skjata, som beteckna att man hade
undanstakat arbetet och var färdiga att
bita helg, och den, som då blev först
fram var angjort duktigast. Sedan sam-
lades byns drängar för att ringa i
kyrkan vilket de höll på med i
flera timmar. Men, låt oss nu se
vad kvinnfolket hade att till fören
ha utöfkat, ja, det var inte litet, för
det första så skulle det slaktas ett par
svin eller flera allt efter råd o lägen-
het, för o gås o. s. v. Sedan så bygg-

des det julöl, stöpkes ljus, bakades
bröd flera slags bröd groft o fint o syn-
sott rågröd och an reket bakades och
bröd o kakor, och det var inte liket-bröd
som blev bakat, för det skulle vara
billt ut mot julkalid, det sist som
var att göra var rengöringen i stu-
gan och köket, sen hade kvinnfolket
omkring skött sitt arbete och var
färdiga att hålla julafton.
Vid ett eller två tiden frö aftormiddagen
höjdes man hålla julafton, sedan
manfolken hade skjutit in julen
så att säga. Sedan man med en
sista blick förvisat sig om, att det
hängde en hålsko över rearsje dö-
rr till stall o ladugård, för det var enligt
gammla bra ett mycket bra medel,
mot alla de onda andemakter, som
under julnatten bedro sitt ofog.

Därefter samlades man i kyrket för att
undergå en allvarlig rengöringsprocedur
innan man begav sig helgdagshem.
När man då var färdigklädd drack
man kaffe sedan gick gärdens söner
o drängar fram till kyrkan för att
ringa. Under tiden som det var där
framme, så dukades julbordet mitt
från bordet slappslades upp en kaka
av alla sockerna som blev bakade till
jul och denna hög skulle stå från bordet
julen över och sen skulle den ^{säkas} göm-
mas till våren då skulle hästarna
ha det brödet för att inte bli mak-
tenstria utan stå ut våren igenom.
Vidare så stod det ett stort käftat
från bordet hela julen över och där-
av fick var o en spel skiss ett
stykke åt sig. Vid översta bordänden
stod två ljus i terrastakar, ett för far

6
ett för mor. Dessa fick, sedan man
lärt dem inte släckas, utan de skulle
brinna tills de släcktes av sig själva.
De särskilda rätterna till juleafton
var kött, fläsk, färsk soppa som man
dograde bröd i. Denna måltid hölls
vid fyra tiden, då manfolken kom
hem från ringningen. Sedan man
då ätit roade ungdomen sig på
golvet på vilket var brett ett tjockt
lager långholm. Vid midnattstid hölls
den sista måltiden på dagordningen,
som bestod av fisk o gröt som
huvudsakten, o till gröten var det
då brukligt att rimma. När så måltiden
var slut gick man till vila.
Husmodern hade dock mera att ut-
sätta. innan hon gick till vila, hon
skulle sätta ut ett fat gröt ut "göe Nisse"
som julmat. Men natten blev

inte lång by kl. fem på morgonen började juldagen. Alla hus o gårdar strålade då i den rikaste belysning. Efter gudstjänstens slut gällde det för var och en, att så fort som möjligt komma hem, för den som kom först hem han fick först inhöstat nästa år. För öfrigt skannade man ^{jul skämt.} hemma hela juldagen och skötte inte något, utan endast fodrade djuren, man inte ens forslade ut gödseln. För, hade man goda grannar och krogna vänner så brukade de göra det så vida de kunde komma in, annandags morgonen. Men det hände också, att de i stället för att fodra hästar och göra rent o snyggt, tväsom kastade in en god del av gödselbögen, sedan de först lagt grepar och vad de kunde få tag i inandes. Men detta

pick göras tidigt för man var
tidigt ^(mycket) annandagsmorgonen, för att
rida stapansikt o mottaga besök
av stapansriddare, när dessa
sed från gård till gård spungom
de Stapansvisan. De trakterades näm-
ligen med mat o brännvin. tills de
blev så strukna, att många av dem
knappast rick var de hade hemma.
Om kvällen samlades man i någon
av gårdarna, för att roa sig med
dans o lekar. Vilket man fortsatte
med varje kväll, under den äk-
stående delen av julen, än i den ena
gården, än i den andra. Nyårsafton o
facklonafton firades ungefärligen på
samma sätt som julnatten. Nyårsafton
brukade man klä ut sig på alla möj-
liga sätt och gå omkring i hus o går-
dar. Det kallades att gå julaspröke.

bränsa brukades att skrämma gran-
narna, genom att skjuta framför fönst-
ren i gården eller i trädgården. Och
då gällde det för skyttarna att kom-
ma undan, så att de inte blev fast-
tagna, för då blev de inbjudna. Men
att bli fasttagen som nysskytt, ansågs
som en stor genant, som man inte
fick lika komma sig till del. När
så midnatts himman slog sköt man
in det nya året. Vilket göres än, på
sina platser här och var i våra
byggder. En annan sed var, att gå
ärrgång. Det tillgick så, att den som
tänkte gå ärrgång, skulle smyga
sig ut så obemärkt o lygt som möjligt,
för han fick inte säga något under
tiden proceduren varade. Ville han
då veta, vem som skulle dö i socknen
nästa år, skulle han gå runt kyrkan

tre gånger, om han då såg in i kyrkan skulle han få se vad han ville veta, och man bodde också att den, som vågade sig på det experimentet han hade spröken ingen makt med. Men om nu hans vetgirighet inte sköck sig så långt, utan han endast ville veta, vem av gästernas folk som skulle dö, så hade han att genomgå samma tillvägagångssätt som i förra fallet, denne syntes i så fall huvudlös vid bordet, när han såg in genom fönstret. I och med trettiondedagen var det verkliga julfisad, det slut, då återgick arbetet i sina gamla gånger. Tjugonde dag jul "Knut kör julen ut", som det heter, var absolut den rikt^{da} då man samlades dans o glam. Knutsdagen var det även brukligt att att ungdomen klädde ut

sig till julpröke, för att gå omkring
i gårdarna och se på julen ut. Väder-
leken var under hela julen för-
mål för den mest flitiga observa-
tion, och bondepraktiken studerades
från det noggrannaste. Ock då hade
man bland andra följande märkes-
ken: ^{Bogdpraktiken} Faller juledagen på söndagen, då
bliver god vinter och bläsande vär,
och torr sommar. Faller juledagen
på måndagen, då bliver medelmät-
tig vinter, och en god vär, som-
maren med stor storm och oväder,
hösten blives god med vin och
annor frukt, men bi och får kri-
vas litet och manfolk dö. Faller jule-
dagen på tisdagen, då vänder en
segrfull vinter och bläsande vär,
och våren sommar, så ock skakas
storm, många kvinnor dö och skepp

fölgas, och konungar då. Infaller juledagen på onsdagen, då bliver hård vinter, ond vår och god sommar och arvedelsfuller höst. Fallor juldagen på torsdagen, då bliver god vinter, bliscande vår och god sommar och stor ymnighet och god frö. Fallor juledagen på fredagen, då varder en onskiftelig vinter, god vår o sommar, och fullt gott år. Fallor juldagen på lördagen då varder en bedrörlig vinter, bliscande vår, och all frukt är bitida framme, gamla människor dö, och foglar i husen lida och farlighet. O vidare heter det att som de tolv juldagarna skicka och gestalta sig med klost väder, regn snö eller mulen så föga sig och ärets tolv månader. Bland andra

märken men hade kan nämnas:
Det har gott att bety, när solen skine
så länge fuldagar, att man hinna
sadla en häst; sådant väder är
först nyårsnytt, blir det även de
två därpå följande; var det vackert
väder nyårsdagen så varslar det vackert
väder hela året detta senare i skid
mot kondey akthän, som säges: "Skinn
solen nyårsdagen om morgonen klar,
så bliver stor sorg och klagan, om
der och krig"; rimfrostdagarna förs
och efter jul mår varadles av lika
många regnvädersdagar förs och
efter midsommar; Var det sköns-
klist helkonaför blev det god lycka
med småkstus under året; Sådant
väder var helkonedagen blev det
efterföljande helkon veckorna o. s. v.
Man hade också märkesboken för

14
nätterna under helgen nämligen följande:
Stormar det juledagsnatten, det betyder stor
herrenöd; stormar det på andra natten
därefter då föräsvas alla vinbär; stormar
det tredje natten då bekras det bar-
ne eller kvinnodöd; stormar det
fjärde natten, det bekras hvid is
till brädfodan; stormar det femte
natten, det betyder stor klerkers död;
stormar det på sjätte natten, då går
stor skam över världen; stormar det
på sjunde natten, då strida många
konungar och ädd; stormar det på
åttonde natten, då går mycken eld
över världen; stormar det på nionde
natten, då dör gammalt folk på det året;
stormar det på tionde natten, då skall
mycken skog förgås; stormar det på
elfte natten, då bliver mycken bostad
död; stormar det på tolfte natten,

de rasda många konungar och herrar
slagna uti skid. Ja det har säkerstie
gen funnits många flera än dem man
nu känner och som i likhet med
så mycket annat gammal gitt all
verdens väg. Men när man hör nå-
gon gammal tala om hur det tillgick
i hans ungdom vid julfisandet kan
man inte undgå att göra en jämförel-
se emellan då och nu. Och då finner
man hur allting är underkastat na-
turens eviga kretsgång.

REGISTER

Landskap: SKÅNE

Härad: TORNA

Socken: STÄVIE

Fulperandet.	
Pröökning av badden	2.
Gårdstolken i k. Gården	2.
Redskapens ieltagning - skörden	3.
Ringning i kyrkan	3.
Skjuta in julen	4.
Hälsko över borden med andra makten.	4.
Fulbordet	5.
Sårika	5.
Fulbjus.	5.
Fulvätterna	6.
Fulhalmen	6.
Fulottan	7.
Fulskänkt	7.
Stoffareskita	8.

Jares o lekar	8.
Fuuskant	9.
Risgägg	9.
Sitta huddlö vid bordet.	10.
Therets sagan	10.
Vissa märken (Brudeproklisan)	11-15

